

Tarihi Kent Dokularının Korunmasında Sokak Sağlıklaştırmasının Yeri*

The Role of Street Rehabilitation in the Conservation of Historical Urban Textures

Mustafa Hâkî Eraslan¹ , İlhan Koç²

Öz

Dünyada olduğu gibi ülkemizdeki tarihi şehir dokularında özel ve kamu mülkiyetinde tarihi yapı olarak birçok taşınmaz kültür varlıkları mevcuttur. Söz konusu bu tarihi yapı ve dokulara sahip şehirler; değişen ve dönüşen çağın gereksinimleri, kullanıcı istekleri, ekonomik etkenler, erişilebilir kaynakların artması, malzeme ve yapım tekniklerinin çoğalması ve küreselleşme gibi unsurlarla birlikte sürekli güncel bir mimari görünüm ortaya koymak zorundadırlar. Günümüzde kent merkezlerindeki tarihi yapılar; üretime, sosyal yaşama dahil olma, fiziki ve estetik yeterliliğe sahip olabilmek potansiyeli ile kullanılabilirlikleri sürece var olabilmektedirler. Bu süreç içerisinde büyük bir değişim yaşayan kentlerin yıpranmış tarihi dokularını bu baskıdan kurtarmak ve tekrar aktif yaşama kazandırmak gerekmektedir. Fonksiyonları modern yaşam gereksinimlerine cevap veremeyen söz konusu dokuları hem sosyo-kültürel olarak hem de fiziki olarak günümüze uyarlamaya çalışmak, yerel yönetimler açısından oldukça maliyetli ve zor süreçlerdir. Bu bağlamda söz konusu dokular, güncel koruma yaklaşımlarıyla oluşturulan mevzuat ile günümüz sürdürülebilir yaşam şartlarını dikkate alarak korunmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın amacı; günümüzde turizm odaklı tarihi kent dokularındaki tescilli ve tescilsiz yapılardan oluşan sokakların görünümünün cazip hale getirilmesi için yerel yönetimler tarafından sıkça gündeme getirilen "sokak sağlıklaştırma" çalışmalarının uygulama sonuçlarına ilişkin bilgi vermektir. Bu kapsamda söz konusu kavramın tanımı, ortaya çıkışı ve mevzuatının yanı sıra tarihi kent dokularının korunmasındaki yeri konusunda yapılmış çeşitli uygulamalar, özellikle birinci yazarın tez konusu alanı Tokat tarihi dokusundaki örnekler irdelenmiştir. Söz konusu uygulamaların olumlu ve olumsuz yönleri ortaya konularak, tarihi dokuların korunmasına katkısı, verimliliği ve de sürdürülebilirliğinin analiz edilmesine çalışılmıştır. Ayrıca uluslararası bağlamda da konuya kıyaslama olarak açıklık getirilerek, dünyada yapılmış bazı tarihi dokulardan örneklerle de yer verilmiştir. Sonuç olarak, ülkemizde özellikle özel mülkiyetdeki tescilli ve tescilsiz yapıların oluşturduğu cephelerde yapılan uygulamaların, ekonomik bir yaklaşımla cephelerin sadece geçici olarak iyileştirilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Günümüz kentlerinin modern alanlarına karşın, bu alanlardaki yapıların (tescilli olsun/olmasın) özgün plan şemaları ve görünümleri ile sürdürülebilir olarak kullanılabilirlikleri konusunda öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sokak sağlıklaştırma, Tarihi kent dokusu, Tarihi yapı koruma, Tarihi yapı tescilli, Taşınmaz kültür varlıkları

¹ **Corresponded Author:** Karabük Üniversitesi, Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, hakieraslan@karabuk.edu.tr , 0000-0003-1569-5733

² Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ikoc@ktun.edu.tr , 0000-0002-4864-6906

*Bu makale, Konya Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Programında 2. Yazar Dr. Öğr. Üyesi İlhan KOÇ'un danışmanlığında 1. Yazar Mimar Mustafa Hâkî ERASLAN tarafından Haziran 2022 tarihinde savunmasını başarı ile vermiş olduğu "Tarihi Kent Dokularındaki Koruma Sorunlarının Sokak Sağlıklaştırma Çalışmaları Bağlamında Değerlendirilmesi; Tokat Tarihi Kent Dokusu Örneği" başlıklı Yüksek Lisans Tezi'nden faydalanılarak hazırlanmıştır.

ABSTRACT

As in the world cities, there are many immovable cultural assets as historical building in private and public ownership in the historical city textures of our country. These cities must present a constantly up-to-date architectural appearance. Of course, today's cities are exposed to great pressure. In this process, it is necessary to save the worn-out historical textures of the cities from this pressure. Trying to adapt these textures, whose functions cannot meet the needs of modern life, both socio-culturally and physically, is a very costly and difficult processes for local governments. The aim of this study is to give information about the implementation results of the "street rehabilitation" works by local governments to make attractive the appearance of the streets consisting of registered and unregistered buildings in the tourism-oriented historical urban texture. In this context, the definition of the concept, its emergence, legislation, as well as various applications carried out in the conservation of historical urban textures, especially examples from the historical texture of Tokat-Turkey, the thesis subject area of the first author, were examined. By revealing the positive and negative aspects of these practices, it has been tried to analyse their contribution to the conservation of historical textures, efficiency, and sustainability. In addition, in the international context, examples from some historical textures made in the world are also included by clarifying the subject as a comparison. As a result, it is understood that the applications carried out in our country, especially on the facades constituted by the registered and unregistered buildings, are only a temporary improvement of the facades with an economic approach. Despite the modern areas of our today's cities, suggestions have been made about the sustainable use of the buildings (registered or not) in these areas with their original plan layouts and appearances.

Keywords: *Street rehabilitation, Historical urban texture, Historical building conservation, Historical building registration, Immovable cultural heritage*

GİRİŞ:

Kültür varlıklarının taşıdığı somut değerler içerisinde yer alan taşınmaz kültür varlıkları, bugüne kadar insanlığın ürettiği taşınır olmayan eserlerin tümüdür. Bugün yaşadığımız kentler içinde yer alan taşınmaz kültür varlıkları geçmişin izlerini yansıtır. Geçmişten günümüze ulaşabilmiş olan bu eserler; yapıldıkları dönemin kültürel yönelimlerini, teknik becerilerini, sanatsal ve ideolojik anlayışlarını bizlere gösteren birer kılavuz özelliğindedirler. Bu değerleriyle hem tekil yapı olarak hem de oluşturdukları çevre ile sosyal bir bellek niteliğindedirler. Günümüz kentlerinde değişen yaşam anlayışları ile toplumlar; ideolojik, politik, ekonomik ve sosyo-kültürel değerlerin farklılaşması ve küreselleşme gibi etkilerle birlikte unutulmuş bir kimliğin arayışındadırlar. Bu kolektif kimliğin kaynağı, yine tarihi kent merkezlerinde saklı olan yapılarda mevcuttur. Söz konusu tarihi eserlerin korunarak yaşatılması ve sürdürülebilir bir kullanımının sağlanması tarihi kent merkezleri için büyük önem arz etmektedir.

Taşınmaz kültür varlıklarının korunması başlangıçta tek yapı ölçeği ile sağlanırken, daha sonra Venedik Tüzüğü (1964) ile birlikte bu anlayış alan ölçeğine de taşınarak, tarihi kent merkezlerinde kimlikli, kültürel ve estetik sürekliliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Uluslararası düzeyde tarihi çevre koruma uygulamaları, uluslararası Atina Konferansı'nda (1931) anıtların çevresine saygı gösterilmesi, yerleşimlerin kimliği, dış görünüşü ile çevresi özel muamele isteyen anıtların önemsenmesi konuları kapsamında değerlendirilmiştir (Ahunbay, 2016; Erder, 1975). Avrupa'da II. Dünya savaşını takiben "Kentsel Koruma" kavramı ortaya atılmış; çarpık kentleşme ve sanayileşme gibi nedenlerle hasar gören ya da yok olan tarihi dokuların korunması konusunda bilinç oluşmaya başlamıştır. 1964 yılında yapılan "Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nin sonuç bildirgesi olan Venedik Tüzüğü'nde" 'anıt' kavramının kentsel ve kırsal yerleşimleri de kapsayacak biçimde tanımlanması uygun görülmüştür. Böylelikle kentsel koruma konusunda ilk düzenlemeler bu tüzükte belirlenerek pek çok ülkenin koruma konusundaki yasal çerçevesinin oluşmasında ve ülkemizde de Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından benimsenmesinde etkili olmuştur (Ahunbay, 2016).

Ülkemizde koruma bilinci gelişiminin en önemli adımlarından biri, 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu (1973) ile 'sit (alan koruması)' kavramının ortaya konulması olmuştur. Böylelikle bütüncül koruma yaklaşımının mevzuattaki ilk düzenlemesi yapılmıştır (Keskin, 2008). 1983 yılında yürürlüğe giren 2863 Sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983)" ile de "eski eser" kavramı "Kültür ve Tabiat Varlıkları" haline dönüştürülerek, koruma disiplininin etki alanı daha da genişletilmiştir. Koruma Kanununda yapılan değişikliklere ilişkin 5226 sayılı Kanun (2004) ile tarihi dokuların bütüncül

korunmasında Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP), Çevre Düzenleme Projesi, Alan Yönetimi, Alan Yönetim Planı gibi terimler (uygulama araçları) kullanılmaya başlanmıştır (Güner, Kozlu, & Büyükmihçi, 2019).

“Tarihi doku” kavramının önem kazanmasıyla kültür varlıklarının korunmasında ve geleceğe aktarılmasında yeni yaklaşımlar üretilmiştir. Çünkü tarihi yapılar, uygulanabilecek doğru koruma yöntemleriyle ancak kendi biricik çevrelerinde özgün değerlerini sürdürebileceklerdir ve arzu edilen bütüncül koruma bu şekilde sağlanacaktır. Ancak bu alanlar günümüz kentleri içerisinde hem fiziksel hem de sosyo-kültürel olarak baskı altında kalmakta, yalnızlaşmakta ve köhneleşmektedirler. Günümüz kentsel politikalarının önemli kriterlerinden olan sürdürülebilirlik, tarihi alanlar için de oldukça önemlidir. Yanlış politika ve koruma uygulamaları tarihi alanların sürekliliklerini sekteye uğratmaktadır.

Günümüzde tasarlanıp üretilen yeni yapılarda; ekonomiye, sosyal yaşama dahil olma, fiziki ve estetik yeterliliğe sahip olabilmek özellikleri aranmaktadır. Fakat söz konusu günümüz yaşam gereksinimlerine uygun olarak üretilmemiş olan tarihi yapılarını, hem sosyo-kültürel olarak hem de fiziki olarak günümüz ihtiyaçlarına uyarlamak birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Günümüz modern kentlerine uyum sağlamış insanların tarihi alanlara yabancılaşması, mülk sahiplerinin tarihi yapılara gerekli bakımı sağlayamaması ve bu alanların terk edilmiş olmaları gibi etkenler bu alanlar üzerinde büyük sorunlar oluşturmaktadır.

1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

“Tarihi kent dokusu” kavramı, adından da anlaşılacağı gibi, tescilli tarihi yapıların hem tekil olarak hem de sokak dokusu olarak tarihi şehir çekirdeklerini oluşturduğu, koruma amaçlı imar planlarında da “kentsel sit alanı” olarak tescillenerek koruma altına alındığı alanlardır. Bu alanlar üzerinde uygulanan güncel koruma yaklaşımları; yeniden değerlendirme, sürdürülebilir kullanım, ekonomik fayda ve sosyo-kültürel bütünlük sağlama eylemlerini içerir. Bu çağdaş yaklaşımlar bağlamında uluslararası alanda koruma politikaları düzenlenmiştir. Ülkemizde de tarihi dokuların korunması ve canlandırılması için bazı yaklaşımlar üretilmiştir. Tarihi çevreler üzerinde uygulanan bu tür korumacılık faaliyetlerinden birisi de “sokak sağlıklılaştırma” uygulamalarıdır. Bu uygulamalar ile tarihi doku içerisinde yer alan yapılar sadece cephelerinde basit onarım tekniği ile fiziksel bir iyileştirme süreci geçirmektedir. Ancak bu uygulamalar ile elde edilmek istenen sonuçlar uzun dönemde tartışılabilir. “Sokak sağlıklılaştırma” kavramının bir koruma yöntemi olarak değerlendirilmesi ve ülkemizde birçok tarihi kent merkezlerinde uygulanması bu kavrama olan ilgiyi arttırmaktadır. Bu sebeple tarihi dokuların sokağa bakan cephelerinde uygulanan bu yöntemin; tarihi dokunun korunmasına sunduğu katkısının ve verimliliğinin değerlendirilmesi ve de tarihi dokuların sürdürülebilirliğinin analiz edilmesi bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda “sokak sağlıklılaştırma” kavramı; mevzuat ve tarihi çevre korumacılığı bağlamında ele alınarak ülkemizden yapılmış bazı örnek çalışmalar üzerinden irdelenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

2. Çalışmanın Yöntemi

Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında sokak sağlıklılaştırma uygulamalarına ilişkin ‘alanyazın’ (literatür) taramasının yanı sıra bu uygulamaların mevzuattaki gelişim süreci veri olarak kullanılmıştır. Ayrıca ülkemizin bazı tarihi kent dokularında yapılmış sokak sağlıklılaştırma uygulamaları hakkında yapılan bilimsel çalışmalardan elde edilen veriler ile Tokat tarihi dokusunda yerinde yapılan gözlem ve çalışmalar birlikte değerlendirilerek tarihi dokuların korunmasında bu tür uygulamaların etkinliği değerlendirilmiştir. Makaledeki alan çalışması daha önce birçok sokak sağlıklılaştırma uygulaması yürütülmüş olan, önemli geleneksel dokulara sahip Tokat şehri tarihi dokusundaki Halit ve Bey Sokaklardaki uygulamalar üzerinden yapılmıştır. Tarihi yapıların cephe ve iç mekanlarında yerinde

yapılan gözlemler neticesinde elde edilen veriler ışığında değerlendirme ve analizler ortaya konmuştur. Sokak sağlıklaştırma yönteminin tarihi alan korumacılığındaki yerinin değerlendirilebilmesinde Tokat tarihi şehir dokularında yapılan analizler ile tespit edilen sonuçlar önemli olmuştur.

Bunların yanı sıra Konya Alaaddin Tepesi çevresi, Eskişehir Kurşunlu Camii Sokak, Beyler Sokak ve Aydın Söke Kemalpaşa Mahallesi gibi ülkemizdeki diğer bazı önemli tarihi sokak dokularındaki uygulama çalışmaları ve ülkemiz dışında yapılmış olan benzer sağlıklaştırma çalışmaları da bu çalışmaların farklı bölgelerde verdiği sonuçların değerlendirilmesi adına ortaya konulmuştur. Sağlanan veriler ile, sokak sağlıklaştırma uygulamalarının sonuçları ortaya konarak ülkemizdeki taşınmaz kültür varlıklarının korunması çalışmalarına olan etkileri bakımdan tartışılmıştır. Sonuç olarak, tarihi kent dokularının korunmasında sürdürülebilirlik ilkelerine uyum sağlamasına yönelik sokak sağlıklaştırma uygulamalarının geliştirilmesine ilişkin öneriler sunulmuştur.

3. “Sokak Sağlıklaştırması” Kavramı

Bu bölümde sokak sağlıklaştırması kavramının ortaya çıkışı ele alınacak, mevzuatta ve bilimsel çalışmalarda yer alan tanımları yapılacak ve yönetsel sürecine dair bilgiler verilecektir.

3.1. Sokak Sağlıklaştırma Kavramının Ortaya Çıkışı

Tarihte yaşamış birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ülkemizin kentlerinin büyük bir kısmında nitelikli tarihi dokular mevcuttur. Söz konusu dokuların günümüz yaşamına tekrar kazandırılması için bu alanlarda farklı birçok canlandırma stratejisi uygulanmaktadır. Bu stratejiler ile tarihi dokunun fiziksel, sosyal, ekonomik olarak iyileşmesi hedeflenmektedir. Ancak bu alanlar, tarihi yapıların bakımının ve korunmasının mülk sahiplerine yüksek maliyetler doğurması sebebiyle gereken önemi görememektedir. Bu bağlamda korumada bir bütünlük sağlanamamaktadır. Kültür varlığı niteliğindeki taşınmazların tek yapı ölçeğinde korunmasındaki güçlükler, yerel yönetimleri bütüncül bir koruma arayışına yönlendirmiştir. Uluslararası alanda yapılmış olan çalışmalarda da tarihi yapıların bütünsel olarak korunmasının önemi ele alınmıştır. Koruma yaklaşımının çerçevesinin genişletilmesi, sadece büyük sanat eserlerini değil, aynı zamanda süreçler içerisinde kültürel anlam edinmiş, görece daha basit eserleri de içine alması ve korunacak yapıların çevreleri ile birlikte değerlendirilmesi anlayışı ilk olarak, 1964 yılında yapılan Venedik Tüzüğü’nde ortaya atılmıştır (Ahunbay, 2016). XX. yy. başlarından itibaren kültürel mirasın korunması konusunda bildirimlerde ve sözleşmelerde; öncelikle eserlerin tek yapı ölçeğinde korunması yaklaşımı belirlenirken, devam eden süreçte bu sınırlar genişletilmiş, koruma olgusu yapı ve yakın çevresi ile alan ölçeğinde, bütüncül olarak değerlendirilmiştir (Kan & Binan, 2014). Bu koruma arayışları sonucunda tarihi dokuların görünümünü bütüncül olarak iyileştirme düşüncesiyle “sokak sağlıklaştırma” yöntemi fikrinin ortaya çıkmıştır.

Ülkemizde “sokak sağlıklaştırma” kavramı ilk kez 1995 yılında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün yatırım uygulamalarında yer almıştır (Çelimli, 2016). Bu kavramla ilgili ilk yönetmelik 1996 yılında hazırlanmıştır. Daha sonra 2005 yılında "sokak sağlıklaştırma" projeleri için Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, "Korunması Gerekli Sokakları Sağlıklaştırma Projesi Teknik Şartnamesi" oluşturulmuştur. Fakat, bu şartname daha sonra 28718 sayılı "Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013)" ile yürürlükten kaldırılmıştır (Ünver, 2017).

Tarihi yapıların bütüncül korunması konusunda gelişmiş batılı ülkelerde de bu şekilde uygulamaların olduğu bilinmektedir. Örneğin; Amerika Birleşik Devletleri’nde yürütülen “Cephe İyileştirme Programı (Facade Improvement Program)” ile yerel işletmelere binalarının dış cephesinde ve dükkân vitrinlerinde iyileştirmeler yapmak için yerel yönetimler tarafından fon sağlanmaktadır. Aynı zamanda

tarihi yapıların cephelerinde de benzer çalışmalar için teşvik uygulamaları bulunmaktadır. Bu tür çalışmalar 1920'lerde gündeme gelmiş olup, yasal olarak halen devam etmektedir (Lange, 2020).

3.2. Sokak Sağıklaştırmasının Tanımı

Ahunbay (2008), sokak sağıklaştırmasını, bakımsız durumdaki, harap olmuş veya terk edilmiş olan tarihi yapıların ve çevrelerin; toplumun değışen ve dönüşen ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde onarılarak günümüz yaşam koşullarına adapte olmasının sağlanması, çeşitli donatılarının tamamlanması, yetersiz ve eksik durumda olanların daha iyi hale getirilmesi, tarihi yapıya sonradan yapılan ancak uyumsuz olan eklerin kaldırılması, gerekli durumlarda yapı içinde ve çevresinde yeni ve tarihi yapıyla uyumlu eklerle yaşam koşullarının tarihi ve mimari değerlerle uyumuna özen gösterilerek yenilenmesidir şeklinde ifade etmektedir.

2863 sayılı Koruma Kanunu kapsamında hazırlanan Teknik Şartname' de;

“Korunması Gerekli Sokakları Sağıklaştırma ve Kentsel Tasarım Projesi”nin amacı; “sınırları ilgili koruma bölge kurullarınca onaylanan alanda tescilli ve tescilsiz taşınmaz kültür varlıklarının sokağa ve sokağa bağlı açık alana/avluya bakı veren cepheleri ile birlikte avlu duvarları, müştemilat, çeşme vb. mimari elemanların özgün sokak dokusu ve kentsel mobilyaları ile birlikte korunması, sağıklaştırılarak yaşatılması ve çağdaş yaşama katılmasının yanı sıra sokak dokusunu tanımlayan tüm öğelerin korunması ve belgelenmesine yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon, kentsel tasarım projeleri ile mühendislik dallarında yapılması gereken her türlü projenin elde edilmesidir” (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013).

şeklinde tanımlanmıştır.

Bu amacın gerçekleşmesinde yapılması gerekli çalışmaları ise şartnamede;

“Hazırlanacak sokak sağıklaştırma projeleri kapsamında yapıların; sokağa ve sokağa bağlı açık alana/avluya bakı veren cepheleri, avlu-bahçe duvarları ile sokak dokusunu tanımlayan diğer öğelerin rölöve, restitüsyon, restorasyon, kentsel tasarım ve ilgili diğer mühendislik proje hizmetleri gerçekleştirilir” (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013)

şeklinde tarif edilmektedir.

Ayrıca teknik şartnameye göre; proje kapsamındaki tescilli eserler ve korunacak statüdeki diğer tescilsiz geleneksel yapılara ait rölöve, restitüsyon, restorasyon ve P.İ.D. (Proje ve İhale Dosyası Düzenlemesi) hizmetleri ile kitle, konum ve gabari olarak doku ile uyumlu, ruhsatlı yeni yapıların rölöve ve restorasyon hizmetleri de proje yürütücülerinden istenmektedir. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013).

Sağıklaştırma konusunda, teknik şartnamede yer alan “tarihi doku ve çevresinde büyük ölçekli bir onarım yapmak ve gündelik yaşamdaki ihtiyaçları tarihi doku içine entegre etmek” ibaresi de büyük önem taşımaktadır. Bunlardan başka ayrıca “kanalizasyon, su, ulaşım ve elektrik gibi gündelik yaşam gereksinimlerini sağlamak ve zaman içinde hasar almış yapıları onarma” maddeleri de yer almaktadır. Sokak üzerinde yer alan tüm donatılar da sağıklaştırma çalışması kapsamında yenilenebilmektedir. Sağıklaştırma yapılan sokakta bütünlük oluşturmak adına kültür varlığı değeri taşımayan tescilsiz yapılarda da tarihi yapılar ile uyumlu yenileme yapılması sağıklaştırmanın bir parçasıdır (Akkurt, Çelik, Güner, Erdin, & Özbakan, 2017).

Sağıklaştırma sadece fiziksel yönüyle ele alınmamalıdır. Bu bağlamda fiziken eskiyen yapılar olabileceği gibi işlevsel olarak eskiyen yapılar da olabilmektedir. Söz konusu tarihi dokuların iyileştirilmesinde eski işlevleriyle kullanılmayan yapıların işlev değışiklikleriyle yenilenmesi ve sosyal yaşama entegre edilmesi mümkün olacaktır. Bu doğrultuda sokak sağıklaştırma çalışmalarını

tanımlarken tarihi yapıların işlevsel niteliklerini de göz önünde tutmak gerekmektedir. Fiziki dönüşümlerle beraber işlevsel dönüşümlerin planlanması da sokak sağlıklaştırmasının organizasyonel olarak bir parçası olmalıdır. Bu yaklaşım sosyal değişimin de tetikleyicisi olacaktır. Ayrıca tarihi yapılarda işlev değişikliği; yapının onarılmasını, sürekli bakım ve kullanımını sağlar ve ekonomik canlanmalar oluşturur (Gazi & Boduroğlu, 2015).

3.3.Sokak Sağlıklaştırma Çalışmalarında Yönetmel Süreç ve Beklentiler

Sokak sağlıklaştırma sürecinde, önce Koruma Bölge Kurulları tarafından korunacak yerlerin sınırı belirlenmektedir. Sınırı belirlenmiş olan alana ait durum tespit çalışmaları yapılmaktadır. Yapılan analizlerde; yapıların konumu, fiziki ve sosyal yapısı, sokak için taşıdığı değer, tescil durumu ve ihtiyaç analizi yapılarak uygulanacak sağlıklaştırmanın boyutu belirlenmektedir (Koçar, 2019). Koruma Bölge Kurulları daha sonra hazırlanmış projeleri mevzuata uygunluğuna göre onaylamaktadır. Onaylanan projelerin uygulamasını yapacak yerel yönetim, uygulama yapılacak olan sokaktaki müdahale edilecek olan taşınmazların mülk sahipleri ile sözleşme yaparak onlardan muvafakat alır. Tanımlanan süreçte onaylanan sokak sağlıklaştırma projeleri kapsamında yapıların sokağa bakan cephelerine yönelik çalışmaların maliyeti ilgili kurumlarca karşılanırken, yapıların içinde yapılması gereken onarımlar ise mülk sahiplerine bırakılmaktadır.

Sokak sağlıklaştırma uygulamaları ile, tarihi dokuyu oluşturan sokaklardaki taşınmazların fiziki ve görsel olarak iyileştirilmesinin ötesinde, sosyal bir değişim de beklenmektedir. Çünkü âtil durumda kalan ve köhneleşen dokuların tekrar günümüz yaşamına uyarlanması ancak bu şekilde sağlanabilecektir. Bunun için söz konusu tarihi dokular üzerinde gerekli analiz çalışmaları yapılarak alanın sürdürülebilir bir yöntem ile korunması gerekmektedir. Bu bağlamda yapıların yeniden işlevlendirilmesi konusunda da gerekli çalışmalar yapılması söz konusudur. Böylelikle sosyal değişim, fiziksel değişimle organik bir bağ kurularak, doğru yatırım ve politikalarla ekonomik geri dönüşler alınabilecektir.

Sokak Sağlıklaştırma uygulamaları; tarihi dokuların sosyal, fiziksel, ekonomik olarak yeniden canlandırılmalarını sağlayabilmek ve tarihi dokuyu korumak için yerel yönetimlerin veya özel durumlarda bakanlıkların talepleri doğrultusunda, doku içerisindeki mülk sahipleriyle uzlaşarak yürütülen süreçlerdir. Bu süreçte ilgili şartnamede;

“...proje yapılacak alan sınırları ile projelendirilecek yapılar ve eklerinin sokak sağlıklaştırma projesi kapsamında değerlendirileceğine ilişkin ilgili Koruma Bölge Kurulu onayı ve ilgili Belediye Meclis kararının alınmış olması esastır” (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013).

şeklinde tarif edilmektedir.

Projeler hazırlanırken yerinde yapılan incelemelerde tescile değer görülen yapıların tescil durumu da ilgili kurul tarafından ayrıca değerlendirilerek karara bağlanmaktadır. Bu uygulamalar genellikle yerel yönetimlerden (belediyeler), kısmen de diğer resmî kurumlardan (ilgili genel müdürlük ve il özel idareleri) gelen talepler ile yapılmaktadır.

Sokak sağlıklaştırma uygulaması yapılmadan önce, yapıların cephelerine yapılacak müdahaleler büyük bir titizlikle ele alınmalıdır. Bu konuda Croitoru (2021) ya göre aşağıdaki adımlara dikkat edilmelidir:

- Mevcut malzemelerin tanımlanması ve sınıflandırılması;
- Yalıtım, buhar kesiciler, drenaj sistemleri ve strüktür elemanları dahil olmak üzere mevcut cephe sistemlerinin değerlendirilmesi;
- Hasar tespitinin yapılması ve tüm malzemelerin kapsamlı biçimde incelenmesi;
- Malzemelerdeki bozulmaların saha ve laboratuvar deneyleri ile araştırılması;

- Potansiyel tehditlerin belirlenmesi.

Ünver, (2017) sokak sağlıklılaştırma sürecinin, kapsamlı ve doğru bir tanımına yönelik olarak safhalarını şu şekilde ortaya koymaktadır;

- Belgeleme
- Planlama (projelendirme ile geçmiş/gelecek, fiziki/sosyal/kültürel vb. projeksiyonlar ile birlikte)
- Uygulama
- Kullanım/sürdürülebilirlik

Sokak sağlıklılaştırma çalışmalarına ilişkin sürecin hızlandırılması amacı ile tarihi yapıların iç mekanlarına ait detaylı proje ve keşif çalışmaları (cephe arkalarındaki mekanlar hariç) istenmemektedir. Ancak bir belgeleme (envanter) çalışması olması nedeniyle rölöve projeleri tescilli yapıların bütününe ilişkin olarak yapılması zorunludur. Gerekli ön çalışmalar yapılarak tarihi sokak dokusu üzerindeki tescilli ve tescilsiz taşınmazlara yapılacak müdahalelerin özenle seçilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu taşınmazların mülk sahipleriyle görüşülerek gerekli olan bütünsel koruma için yapıların iç kısımlarındaki onarım ve (tescilli yapılarda) restorasyon çalışmalarının yapılabilmesi gerekmektedir. İşlev değişikliğine ihtiyaç duyulması halinde tarihi sokak dokusunun yeniden canlandırılabilmesi adına doğru işlevin, detaylı araştırmalar yapılarak verilmesi önemlidir.

4. Uygulamalar Üzerinden Gözlem, Değerlendirme ve Analizler

Son dönemlerde ülkemizde özellikle tarihi kent merkezlerinde sıkça gözlemlenen sokak sağlıklılaştırma çalışmaları kapsamında tarihi dokularda yaşanan problemlere akademik çalışmalarla değinilmektedir. Eskişehir Odunpazarı (Şekil 14, 15), Tokat Halit Sokak (Şekil 1, 2, 3, 8, 9, 13), Bey Sokak (Şekil 4, 5, 6, 7, 10, 12) ve Beyhamam Sokak, Aydın Söke Kemalpaşa Mahallesi (Şekil 16), Konya tarihi kent dokusu (Bedesten ve Alaadin Tepesi çevresi) (Şekil 17, 18), Gaziantep Şahinbey Belediyesi Şehreküstü bölgesi (Şekil 19), bu konuda ülkemizde yapılmış çalışma alanlarından birkaçıdır. Ayrıca dünya genelinde yapılmış olan sağlıklılaştırma çalışmalarından İspanya-Malaga (Şekil 20), Fransa-Dieppe (Şekil 21) ve ABD-Newburgh (Şekil 22) örnekleri de çalışmada sunulmuştur.

Sokak sağlıklılaştırma çalışması, özelliği itibarı ile bir sokağın tamamına veya belirli bir bölümüne uygulanabilmektedir. Yapıların bulunduğu sokaklara bakan cephelerine yönelik sürdürülen bu çalışmaların yeterli ve faydalı bir koruma yöntemi olduğu tartışmaya açıktır. Çünkü esaslı onarıma ihtiyacı olan tescilli veya tescilsiz yapılara ilişkin sadece cephe iyileştirmesi olarak kalan bu yöntem ile yapıların iç kısımları bakımsız kalmaya devam etmektedir (Şekil 1, 2).

Şekil 1. Tokat Halit Sokak'ta sağlıklılaştırma çalışması sonrası içi harap durumda olan bir yapı (1. Yazarın arşivinden)

Örneğin; Tokat şehrinde koruma altında olan birçok tarihi sokak dokusu mevcuttur. Tokat tarihi kent merkezinin önemli dokularına sahip alanlarından olan Bey Sokak'ta 1987 ve 2020 yıllarında (Şekil 4, 5), Bey Hamam Sokak'ta 2009 yılında, Halit Sokak'ta ise 2004 ve 2020 yıllarında (Şekil 3) sokak sağıklaştırma çalışmaları yapılmıştır (Akin, 2014).

Şekil 2. Tokat Halit Sokak'ta sağıklaştırma çalışması sonrası bir yapı (1. Yazarın arşivinden)

Bu dokulardan tarihi Bey Sokak ve Halit Sokak üzerinde yapılan alan çalışlarında bu sokak dokularında yer alan yapılardan bir kısmının hali hazırda kullanıldığı bir kısmının ise terk edildiği gözlemlenmiştir. Söz konusu sokaklarda yapıların cepheleri sokak sağıklaştırma uygulamaları ile iyileştirilmiş olmasına rağmen bazı terk edilmiş yapıların iç kısımlarının ise harap durumda olduğu tespit edilmiştir. (Şekil 1, 2, 6, 7). Bu yapıların aynı zamanda uygulama dışında kalan, ana sokağa bakmayan cephelerinde onarım çalışmaları yapılmadığı için bakımsız bırakıldıkları da saptanmıştır. Örneğin; Halit Sokak'ta bulunan bir yapının hem ana sokağa bakan cephesi hem de tali sokağa bakan cephesi sağıklaştırma çalışmalarınca onarılmış iken diğer yan cephesinin (yani yapının ana sokağa göre arka cephesi) ise oldukça harap durumda olduğu görülmektedir (Şekil 8).

Şekil 3. 1980, 2010 ve 2020'de Tokat Halit Sokak (Hasan Erdem arşivi)

Şekil 4. 2011 yılı Tokat Bey Sokak (Cambaz, 2011)

Şekil 5. 2021 yılı Tokat Bey Sokak
(1. yazarın arşivinden)

Şekil 6. Tokat Bey Sokak'ta sağlıklılaştırma çalışması sonrası bir yapının harap durumda bırakılmış iç mekân görünümü (1. yazarın arşivinden)

Şekil 7. Tokat Bey Sokak'ta cephe sağlıklılaştırması yapılmış bir yapının harap durumda terk edilmiş iç görünümü (1.yazarın arşivinden)

Şekil 8. Tokat Halit Sokak'ta bir yapının yola cephe vermeyen arka cephesinin görünümü
(1. yazarın arşivinden)

Yapıların birçoğu özgün halinde konut olmasına karşın günümüzde bazılarında işlev değişikliklerinin yaşandığı durumlar da olabilmektedir. Özgün işlevi konut olan bu yapıların işlev değişiklikleri ile yeniden kullanıma sunulması ve harap durumdan kurtarılması için çalışmalar yapılmaktadır. Şekil 9'da görüldüğü üzere özgün fonksiyonu ile tercih edilmeyen yapı Tokat Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı hizmet binasına dönüştürülmekte ve bu sayede esaslı onarım geçirmektedir.

Şekil 9. Tokat Halit Sokak'ta Tokat Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı olarak yeniden işlevlendirilmiş olan bir yapı cephe ve iç mekân görüntüleri (1. yazarın arşivinden)

Şekil 10. Tokat Halit Sokak ve Bey Sokak'ta yeniden işlevlendirilmiş yapılardan görüntüler
(1. yazarın arşivinden)

Tokat Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı yapısının haricinde Tokat Halit Sokak'ta konuttan başka bir işleve dönüştürülen başka bir yapı, Kültür Eğitim Derneği olarak kullanılırken, Bey Sokak'ta bulunan bir yapı da fotoğraf atölyesi olarak kullanılmaktadır (Şekil 10).

Sokak sağlıklılaştırma çalışmalarının sadece fiziki bir iyileştirme görevinin bulunmadığı, aynı zamanda söz konusu sokakları sosyo-kültürel anlamda da iyileştirmesi gerektiği açıktır. Çünkü şu anda konut olarak kullanılan bazı yapıların da ilerleyen süreçlerde terk edilme ihtimalleri bulunmaktadır.

Tarihi yapıların cephelerinin iyileştirilmesinin yanı sıra sokaklarda bulunan tescilsiz yapıların da cepheleri sokağa uyumlu olarak yenilenmektedir (Şekil 11, 12). Gerektiğinde pvc doğramalı pencereler, dokuya uyumlu olarak ahşap doğramalar veya ahşap görünümlü pvc doğramalar ile değiştirildikleri gözlemlenmektedir (Şekil 13).

Şekil 11. Tokat Bey Sokaktaki tescilsiz yapının sağlıklılaştırmadan önceki hali (Google Earth Görseli, Erişim Tarihi: 01.10.2021)

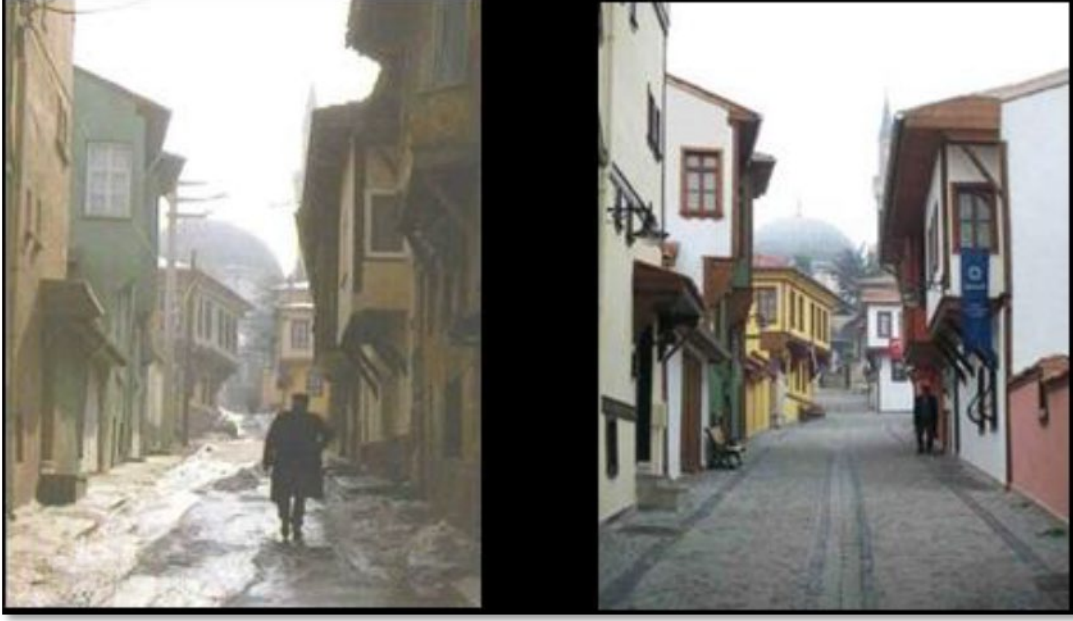

Şekil 12. Tokat Bey Sokaktaki tescilsiz yapının sağlıklılaştırma sonrasındaki hali (1. yazarın arşivinden)

Şekil 13. Tokat Halit Sokak'ta sağlıklılaştırma sonucunda tescilsiz bir yapının cephesi (1. yazarın arşivinden)

Sokak sağlıklaştırma çalışmaları ile tarihi sokak dokuları birer cazibe merkezi haline getirilerek, söz konusu alanlar üzerinden turizm gelirleri elde edilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda ülkemizin birçok tarihi sokak dokularında sağlıklaştırma çalışmaları uygulanmıştır (Şekil 14, 15, 16, 17, 18, 19) ve uygulanmaya devam edilmektedir. Ancak bu sokaklarda gezinen ziyaretçiler, tarihi yapıların yenilenmiş görünümleri ile yapıların içindeki ve de arkasındaki harap olmuş ruhu görememekteyiz.

Şekil 14. Eskişehir Kurşunlu Camii Sokak Sağlıklaştırma öncesi ve sonrası (Nuhoğlu & Geçimli, 2019)

Şekil 15. Eskişehir Beyler Sokak Sağlıklaştırma öncesi ve sonrası (Nuhoğlu & Geçimli, 2019)

Şekil 16. Aydın Söke Kemalpaşa Mahallesi Sokak Sağlıklaştırma öncesi ve sonrası (Levi & Karatosun, 2016)

Şekil 17. Konya Alaaddin Tepesi Çevresi Sağlıklaştırma öncesi ve sonrası (Konya B.Ş.B. KUDEB arşivi, 2021)

Şekil 18. Konya Alaaddin Tepesi Çevresi Sağlıklaştırma öncesi ve sonrası (Konya B.Ş.B. KUDEB arşivi, 2021)

Şekil 19. Alaaddin Tepesi Bölgesi Sokak Sağlıklaştırma çalışması öncesi ve sonrası (Konya B.Ş.B. KUDEB arşivi, 2021)

Dünya genelinde tarihi dokuların canlandırılması adına çeşitli projeler üretilmektedir. İç savaşlar, terk etme, bayındırlık etkileri, bakımsızlıklar sonucunda yeniden canlandırma stratejileri bağlamında sağlıklaştırma çalışmaları yapılmaktadır. Tarihi dokudaki bozulmaların boyutu sağlıklaştırmanın

ölçeğini, biçimini ve yasal alt yapısını etkilemektedir. Bu doğrultuda ülkeler tarihi dokular üzerindeki stratejilerini kendileri belirlemektedirler (Şekil 20, 21, 22).

Şekil 20. Plaza del Pericon (Malaga – İspanya) öncesi ve sonrası (Ertan & Eğercioğlu, 2016)

Şekil 21. Fransa, Dieppe sağıklaştırma öncesi sonrası (Duché, 2010)

Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan "Cephe İyileştirme Programı (Façade Improvement Program)" ile temelde ticari cephelerin iyileştirilmesi ve bu sayede ekonomik canlanmanın sağlanması hedeflenmektedir. Bu program ile aynı zamanda tarihi nitelikteki yapıların cephelerinin de iyileştirilebilmesi için fonlar sağlanmaktadır (Şekil 22) (Lange, 2020).

Şekil 22. Newburgh, A.B.D, Liberty Street'te sağıklaştırma öncesi sonrası görünüm (Mart 15, 2022 tarihinde <https://newburghrestoration.com/blog/2016/02/09/before-and-after-115-liberty-street/#comments> adresinden alındı)

SONUÇ:

Tarihi dokular, özenle korunarak kentsel sürdürülebilirliklerinin sağlanması gereken alanlardır. Bu alanların korunmasında ve geleceğe aktarılmasında çeşitli yaklaşımlar uygulanmaktadır. Tarihi dokuların her anlamda iyileştirilmesi ve sürdürülebilir bir koruma temelini oluşturulabilmesi oldukça önemlidir. Bu doğrultuda tarihi çevrelerde uygulanan yöntemlerin ve tekniklerin anlaşılması ve günümüz ihtiyaçları doğrultusunda değerlendirilmesi gerekir. Bu bağlamda doğru bir korumanın sağlanabilmesi için üretilen güncel koruma yaklaşımları kapsamlı bir şekilde irdelenmelidir. Ülkemizdeki tarihi dokularda (tekil yapı ve alan ölçeğinde) görülen koruma uygulamalarından birisi de kuşkusuz sokak sağlıklılaştırma çalışmalarıdır. Sokak sağlıklılaştırma çalışmaları ile uygulama yapılacak alanın günümüz yeni kent dokusuna entegre olması beklenmektedir. Tarihi sokak dokularının korunmasında bütüncül bir görsel etki yaratabilmek düşüncesi ile yerel yönetimler tarafından bu yöntem tercih edilmektedir.

Geleneksel dokunun canlandırılması için tekil yapı korumasıyla uzun dönemlerde yapılabilecek görsel bir bütünlüğün kısa sürelerde elde edilebilmesi adına amaçlanmış olan sokak sağlıklılaştırma çalışmalarının basit onarım tekniği ile uygulamaların yapılması bazı önemli sorunlara yol açmaktadır. Temel amacı cephelerin sağlıklılaştırması olan, yani ekonomik veya mülkiyet sebepleri ile kapsamlı onarım (restorasyon) yapılmadığı iyileştirme çalışmaları olan bu uygulamalar, ancak geçici çözümler (bir başka anlatımla "pansuman tedavi") olarak değer görmektedirler. Bu yüzden bu yöntemle basit onarım çalışmaları ile iyileştirilen cephelerde ve de özellikle kullanılmayan yapılarda tarihi sokak dokularında zaman içinde tekrar bozulmalar gerçekleşmekte ve korumada süreklilik ve sürdürülebilirlik sağlanamamaktadır. Ancak bu uygulamalar bütüncül ve de olumlu bir görsel etki yarattığı için yerel yönetimlerce oldukça tercih edilmektedir.

Alan çalışmalarından (Tokat örneği) ve bilimsel kaynaklardan elde edilen verilere göre tarihi sokak dokusunda yer alan taşınmazların cephelerinde bir iyileştirme sağlanırken yapı içleri harap durumda kalabilmektedir. Ayrıca gerekli bakımları yapılmayan, terkedilen bu yapılar zaman içerisinde tekrar bozulmalara maruz kalma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Sokak sağlıklılaştırma çalışmaları da bu doğrultuda belirli süreçlerde tekrar edilmek zorunda kalmaktadır. Tokat tarihi şehir dokusundaki sokak dokularında belli dönemler içerisinde tekrar sokak sağlıklılaştırma çalışmalarının yapılmak zorunda kalması bu düşüncüyü desteklemektedir. Sokaktaki yapıların cephelerinin fiziki iyileştirmenin yanı sıra alanın kente entegrasyonu sürecinde sosyal iyileştirme de tarihi doku için oldukça önemlidir. Sokak dokusundaki bazı tarihi yapılar yeniden işlevlendirme ile değerlendirilebilmektedir. Yeniden işlevlendirmeye alanın kullanım potansiyeli artabilmekte ve âtil durumdaki yapıların bakımları yapılabilmektedir. Böylelikle bu alanlar sosyal yönden de iyileştirilerek dönüştürülebilmektedirler.

Dünyada gelişmiş ülkelerdeki uygulamalarda da tarihi yapıların bütünsel bir biçimde korunması ve yapılacak müdahalelerin yapının bütününe kapsamı temel ilke olarak benimsenmiştir. Bu bağlamda yapılan sağlıklılaştırma çalışmaları, yapının belirli bölümlerinde yapılmayıp tüm binayı kapsayacak biçimde uygulanmaktadır. Ancak ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik durum ve de kültürel yapı sebebi, sokak sağlıklılaştırması çalışmalarıyla tarihi dokuların bir turizm ögesi olarak benimsenmesi, dolayısıyla bu alanlardan ekonomik katkı beklentisi, mimari mirasın korunmasının özüne aykırı hareket edilmesine yol açmaktadır.

Bu kapsamda ülkemizin tarihi kent merkezi dokularının korunmasındaki yanlış uygulamalar sebebiyle sokak sağlıklılaştırma çalışmalarının, bilimsel yöntemler ile yürütülerek sürdürülebilir koruma niteliği kazanabilmesi için yasal ve yönetsel sorunlarının dikkatle belirlenmesi ve eksiklerinin giderilmesi gerekmektedir. Bu amaçla söz konusu alanlardaki mülkiyet sahipleri ile kullanıcılarının koruma bilincinin geliştirilmesi, gerektiğinde yeniden işlevlendirmenin sağlanması, yapıların teknik

bakımından konfor şartlarının geliştirilmesi, dokuya erişilebilirliğin ve kentle bütünleşmesinin sağlanması çok önem arz etmektedir. Böylelikle tarihi kent dokularında sürdürülebilir korumanın etkinliği sokak sağlıklaştırma çalışmaları ile daha da artırılmış olacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder*

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.*

Finansal Destek: *Finansal destek yoktur.*

KAYNAKÇA:

Arşivler:

Konya Büyükşehir Belediyesi. (2021). Fotoğraf Arşivi.

Makaleler:

Akın, E. S. (2014). Mimarlık ve Koruma: Geleneksel Dokularda Yeniden Kullanım: Tokat- Bey Hamam ve Bey Sokak. 1st International Urban Planning-Architecture-Design Congress, (s. 1053-1068). Kocaeli.

Akkurt, H. B., Çelik, H. Z., Güner, D., Erdin, E., & Özbakan, F. A. (2017). Tarihsel Dokuda Sosyal Değişime Duyarlı Bir Sağlıklaştırma Modeli; Patlıcanlı Yokuşu. Tüba Kültür Envanteri Dergisi, 89-107.

Croitoru, G. (2021). Approaches Regarding the Functional and Structural Rehabilitation of Historical Monumental Buildings. Open Access Library Journal, 8 6 1–10

Duché, D. (2010). From individual structures to historic urban landscape management – the French experience. Managing Historic Cities. içinde Netherlands and France: UNESCO

Ertan, T., Eğercioğlu, Y., (2016) “Historic City Center Urban Regeneration: Case of Malaga and Kemeraltı”, Procedia-Social and Behavioral Sciences, İzmir, 223.

Gazi, A. ve Boduroğlu, E., (2015). İşlev Değişikliğinin Tarihi Yapılar Üzerine Etkileri” Alsancak Levanten Evleri Örneği, Megaron 10 (1), 57-69.

Güner, H. E., Kozlu, H., & Büyükmihçi, G. (2019). Sokak Sağlıklaştırma Proje Deneyimi; Kayseri-Talas Kazım Paşa Caddesi. Online Journal of Art and Design.

Kan, T., Binan, D. (2014). İstanbul Süleymaniye Külliyesi Örneğinde Külliye İçin Bir Yönetim Modeli Önerisi. Tasarım Kuram, S. 10(17), 94.

Levi, E. A., & Karatosun, M. (2016). Tarihi Dokuda Sağlıklaştırma. Yapı Dergisi, 140-147.

Nuhoğlu, M., & Geçimli, M. (2019). Kentsel Mekân Tasarımında Tematik Projelere Yeni Yaklaşımlar ve Eskişehir Örneği. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, 711-734.

Ünver, H. (2017). Sokak Sağlıklaştırmanın Tanımsal Olarak İrdelenmesi. Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 96-106.

Mevzuat:

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2013). 28718 Sayılı Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği.

Kitaplar:

- Ahunbay, Z. (2008). Rehabilitasyon. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. İstanbul: Yem Yayınevi.
- Ahunbay, Z. (2016). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon (Sekizinci Baskı b.). İstanbul: Yem Yayınevi.
- Bianca, S., & Siravo, F. (2005). Cairo; Urban Regeneration in The Darb Al-Ahmar District. Rome, Italy: Aga Khan Trust For Culture.
- Erder, C. (1975). Tarihi Çevre Bilinci. Ayyıldız Matbaası.
- Tarihi Kentler Birliği. (2013). Tarihi ve Kültürel Mirası Koruma Proje ve Uygulamalarını Özendirme Yarışması, Gaziantep, İstanbul.

Tezler:

- Çelimli, M. A. (2016). Divriği Kent Dokusundaki Geleneksel Konut İncelenmesi ve Örnek Sokak Sağıklaştırılması Üzerine Bir Değerlendirme. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Keskin, Ü. (2008). Türkiye’de Sokak Sağıklaştırma Olgusunun Örneklerle İrdelenmesi: Ankara Beypazarı, Kocaeli-Merkez ve Kayseri-Talas Örnekleri. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Koçar, F. (2019). Şanlıurfa Kentsel Sit Alanı Sokak Sağıklaştırma Çalışmalarının Analizi ve Değerlendirilmesi. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi.
- Lange, L. (2020). Façade Improvement Programs in the San Francisco Bay Area. Master's Projects. 958.

Web Siteleri:

- Cambaz, M. (2011). Tokat. Ekim 2021 tarihinde https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=30063 adresinden alındı
- Erdem, H. Fotoğraf Arşivi. Tokat. <https://twitter.com/hergezgin?lang=en> adresinden alındı
- Newburgh Restoration. (2022). Mart 15, 2022 tarihinde <https://newburghrestoration.com/blog/2016/02/09/before-and-after-115-liberty-street/#comments> adresinden alındı